

**HALOR
KA BUROM BA LA JAH
BYNTA I**

M.B.Jyrwa

1998

HALOR
KA BUROM BA LA JAH
BYNTA - I

M.B. JYRWA

Sien shon ba nyngkong
1998

KI LYNNONG

	sla
Ka Jingkynthoh	i - v
Shikyntien na ka Nongthoh	vi - vii
I Jingkynthoh Lyngkot	viii
1. Ka Epik	1 - 7
2. Ka Jingkyrpad	8 - 18
3. Ka Phang Pdeng	19 - 29
4. Ka Plot/Ka Shynrong jong ka Poim	30 - 34
5. Ka Jinglangdong ki Jingjia	35 - 52
6. U Jom	53 - 72
7. Ka Burom Ba La Jah : ka Allegory	73 - 94
8. Ka Ri Myngkoi : Ka Geography	95 - 107

(i)

Ka Jingkynthoh

Ka jingkynthoh lyngkot halor ka kot thymmai I Prof. H. Warmphaign Sten kaba la jer **La Dkut Sohpet**. Ka **La Dkut Sohpet** (1996) ka dei **Ka Burom Ba La Jah**, **Kitab 4 & 5**.

Nyngkong eh nga pynpaw ia, ka jingkmn kaba khrav haba la ong ia nga da u nongthoh ban kren ei ei halor jong kane ka kot **La Dkut Sohpet** (1996) ha kane ka sngi ha kaba yn pyllait paitbah ia ka. Nga shim ia kane kum ka kabu kaba don burom ban kren ei ei halor ka jingtrei kaba nga ha lade hi nga da khein kor eh.

Ha ka shuti lyiur (July 1996) haba kane ka **La Dkut Sohpet** ka dang ha Press, nga la ioh lad ban pule bniah ia ka na ka copy ba la shu type, ryngkat bad I Professor Sten hi bad dei halor kane hi ba ngan kren ei ei mynta.

Kaba ngan kynthoh hangne kan long tang katto katne ki mat kiba kham kongsan. Ia ka jingpule bniah halor jong ka nga ieh ha ki rang bad thei pule. Ia mynta hi dang don tang iwei iba la pynshong ia la ka jingwad bniah halor kane ka kot **Ka Burom Ba La Jah** ha ka kyrdan Ph.D.

Ka phang pdeng jong **Ka Burom Ba La Jah** ka long: "Kumno ki hap haduh katne ba man Ha ri jong nga! ...

"... kumno ki liat

ki hap: da buit thymmai ne mon sngewbha?"

U nongthoh lyngba **Ka Burom Ba La Jah** bad khamtam mynta ha kane ka kot **La Dkut Sohpet** u la pyrshang ban thir ban tai lyngba ki nia ki jutang khnang ban pynioh ha ngi ia ka jubab ia katei ka jingkylli haneng. Ka jubab ba u myllung u la ai kam shym la shu long ka nia madan ne ka nia khar ei, hynrei ka long kaba la pynshong nia halor ki khanatang ba u hi u la lum, ka jingtip ia kiei kiei baroh ha

(ii)

sawdong jong u la ka long na ka jingpule ne ki jingjia kiba ma u hi u la iakynduh. Ka jingpyrkhat bad ka bor pynshongnia kaba u myllung u don, ka la pynlah ia u ban tei ia une u mot jubab bym pat ju don ha ka history ka thoh ka tar Khasi. Kane kam dei ka jingpynroh, hynrei ka dei ka jingshisha ba ym pat don kawei pat ka jingtrei ka ban kham khraw ia kane na ka liang ka jingjrang, ka phang pdeng bad ki jingjia baroh. Une u mot ba jrang tam ha ka litereshor Khasi, (kata ha ka poitri), u don shisha tang kawei ka phang pdeng, hynrei la pynlong ia u da ki met khleh ba bun jait kiba la mih kumba la ong hi u nongthoh na ki jingthoh jong kiwei pat kum u Rabon, Homi, Soso bad On: Kine ki ieh ha ngi ki longdien ka syrngiew ban rieh tngen katto katne. Ki met khleh ki mih ruh na ka *Aeneid* u Virgil, *Divine Comedy* u Dante, *Paradise Lost* u Milton, Aristotle's *Poetics* ban jer tang khyndiat; na ka saifi pyrthei ha Ri Khasi Jaiñtia (Meghalaya) khamtam ha ka por ba dang ieng rasong ka APHLC bad hadien ruh, ha ka rukom im ki briew kumba ka paw ha ki kyrdan ba pher jong ka imlang sahang, na ka Bible bad na ki jingrwai Khasi Hymn Book ka Balang Presbyterian. Lada yn shim ia kane ka jingtrei baroh kawei kum ka jaiñ lah ban ong ba ki ksai pyngkiang te ki bun palat la ha ki rong ne dur jong ki, bad kane lehse kan long kawei ka dong na kaba lah ban wad bniah halor jong ka.

Ka Burom Ba La Jah ka dei ka drama shaphang u briew ha kaba u briew u paw kum u jingthaw ba shida ha khmat u nongshun u Blei, kata u Jom, uba haba um lah ia u Blei u trei ia u jingthaw jong u. Ka jingiaid ka phang ka dawa ba u briew u dei ban don kham shadien ha ki jingjia. Ha ki Kitab 1-3 lei lei, la shu iohi ia u briew tang ngut nget. Dei ia ki ksuid bad ka buit trei kam jong ki hapoh ka jingialam u Jom bad Ren ba ngi kham iohi. Dei tad haduh ha ka **La Dkut Sohpet** ba ngi iohi ia u briew ha ka dur ki 14 ngut, kata (7 kynthei, 7 shyrnang) bad ngi sa iohi bha ruh kumno kine ki la shah thok da kaba suk ha u Spai kum u ngap bad u Jom kum u moina. I Prof H.W. Sten kum u *conscious artist*, i la iohi lypa ba u briew uba shah jop kumta, um lah ban long u tyngshop pdeng jong ka poim kaba kum kane bad dei

(iii)

namarkata hi ruh ba u Jom Rekha ia uba ngi lah ban ong ba u long ka pdeng duh jong ka buit thaw tyngshop u la shim ia kane ka jaka. U briew ba shida u la shah shet shukor ha ki buit phnieng u Spai (ngap) namar ba u briew hi u la mon ban shah shkor ia ki nia pynbieit, ki nia ba sngew shongnia shisha, bad haba u briew u la sngewdei ia kita ki nia, da la ki kti hi u pom pynkhyllem ia ka jingkieng Sohpetbneng. Kane ka jubab ba la ai da u myllung ka iasyriem shibun eh ia ka jubab ba la pynpaw ha ka Bible: ka jingpynshoi u bseiñ ia ka Im da ki nia ba sngew shongnia. Kane ka kdew ia kaba kham jylliew ka jingpyrkhat bad kata ka long ba ka jinghap ha kano kano ka apot ka ju sdang borabor na ka jingiakren ba ha lade hi da ar ki jinglong kiba don ha u briew, ban ngeit bad leh ia ki jingai jingmut thymmai ne ban snoh beit tang ha kaba rim. Kane ka long kata kaba ha ka psychology ki ong ka *rationalization*.

Ka jingmih ba pait pnat nangne ka long ka jingkylli: hato u briew un ym hap, lada um shym la ia kren bad u ngap ne moina? Ka **La Dkut Sohpet** kam shym kren ia kane, namar ka jingsdang jong ka kam long shuh ha ka lada hynrei ha kaba la long la jia ryngkat bad ki jingioh pateng nangta.

Ka Burom Ba La Jah kynthup ia ka **La Dkut Sohpet** ka long ba la thoh ha ka Blank Verse. bad la wanrah ia ka rhythm da ka *syllabic rhythm* kaba 10 kyntien. Ka Blank Verse hi kam don ka jingtara ki laiñ hynrei ha kane ka poim, u nongthoh H. Warmphaign Sten u la lah ban wanrah da ki spah ki laiñ kiba ka tara ka long hapoh jong ki hi.

e.g. Ym slem ban sngew ba jlew ki ksew V:142

Kumta iu briew ka pynma her bun i

Ba rieh ka Sngi, um shai ba rieh u Bnai,

Ba rieh ki khlor; kat shaba tur u ur. (V:184-186)

Ki buit pyndonkam ia ki sur sawa kum Assonance, Alliteration, Consonance, ki buit batai simile bad metaphor ki long ia kiba ia pyndonkam pahuh bha. Nangta don ka jingbuh beit ia ki jingjia ha

(iv)

ka rukom ba beit beit ne ba mar khongpong. Kine ki dawa ka jingwad ba kham bniah ia kane ka poim. Khnang ban iohi ia ka style jong une u nongthoh lehse kan iarap lada yn ia nujor ia kane bad kiwei pat ki style kum ka Grand Style u Milton. Haba ngin wad bniah lehse ngin shem ba ka style kan long pynban Anti Miltonic Grand Style. Ka shong ha ki nongwad bniah ban leh ia kane.

Ryngkat bad kaba peit bniah ia ka Style ha ka liang ka jingpyndonkam ia ki kyntien (diction) lah ruh ban pyrkhāt ba kam long kaba bakla lada yn tyrva ba dei ban don ka jingpynkylla ia kane sha ka English khnang ba kiwei ruh kin tip shaphang ka jingnangsan ka Poitri Khasi. Hynrei ka kam kam long kaba suk. Ki kyntien khamtam ki adverbs ba la pyndonkam kylluid bha kim long kiba suk ban pynkylla. *

e.g. **Beb** beb.shyntur u Jom ka khih;

Khriaw khriaw ki riew ki tmain da speh diengkhied.

Dei namar kane ka daw, I Prof. H.W. Sten I la kdew lypa ha nga ha ka 9.8.96 ba lada dei ban translate ia kane, u nongpynkylla un hap rieh tngen kham bun ha ka shatri ka jingmut (semantics) khamtam ban ia da kumwei.

Ka Shynrong (Structure)

Ka **La Dkut Sohpet** ka long ka jingpynwan dong ia ka jingtei ba kaba la ieh shipor tang shiteng shilliang ha **Ka Burom Ba La Jah Kitab 1 - 3**. Ia kane ka jinglangdong ki jingjia lah ban ioh shai kdar lyngba ki kyntien sdang jong ka Kitab I, bad kyntien kut Kitab 5 kumne:

Bu Briew u thew pyrshah hukum u Blei,

U khet jingkieng ha kliar u Sohpetbnéng.

U kwah phetrich na khmat ba iai thaba

Ba dap jingieit nylla ia la jingthaw; (I:1-4)

Haba burom ka jah, ka jah, ka jah

Kumta burom u briew bad Jom ka jah

(v)

Nongjop lano un paw? Bynriew u ap. (5:506-508)

Namar ba u myllung u dei u *conscious artist*, ki jingjia baroh ki hap bha sbok sbok ha la i jong i *jong* i jaka, bad haba lum lang ia ki baroh lah ban kren shai ba ka **La Dkut Sohpet** ka pyndap pura ia ka jylli ki jingjia. Lada yn peit ia ki jingjia kum kiba hap ha ka **blue print** ka jingpyrkhat u nongthoh yn shem ba ym shym don wat kawei ruh na ki ka ban noh kyrweng khlem da syndong lang khop.

Ka jingpyndap ba pura jong ka **La Dkut Sohpet** ia **Ka Burom Ba La Jah** ka long ruh na ka liang ba mynta la pynpaw shai kdar ka burom jongno kata kaba la jah. Baroh shikatta ki jingkylli ki la mih kum: Kaei ka jingmut jong kane ka poim ba khraw? Mano ba jah burom? Don kiba pyrkhāt ba kane ka dei ka translation ba mih na ka **Paradise Lost**. Hynrei kane ka jingpynlang ba thymmai sha **Ka Burom Ba La Jah** ka iathuh shai ka jongno bad kumno ka burom ka la jah. Ka burom u briew ka la shu jah syndet na u tang shu mar ia mynjur ban khet ia ka Tang nub Tang Jri. Ka jah syndet namar u briew (baroh 14 ngut) u dei u tyngshop rit, hynrei ka jong u Jom u tyngshop pdeng te ka jah khyndiat pa khyndiat. Ka long kaba sngewtynnad ban bud dien kumno u myllung u la pynmih bluit ia u syiem ka krem. (Ka krem ka jaka rieh uba shah jop). Haba u la mih, u la iaied leh kyrtong bha ia lade, hynrei wat une hi u la shem ba u briew ha kaba kut um donkam shuh ia u, bad kumta u la rai ban leit phai sha la ka krem maw kum u ba la jah burom.

Khublei,

'Ha Sharing Cottage'

Lumbhalang, Nongthymmai,

Shillong - 793014

M.B. JYRWA

11. Sept. 1996

(vi)

SHIKYNTIEN NA KA NONGTHOH

Ka Burom Ba la Jah da u H. Warmphaign Sten kam long ka poim kaba suk ban sngewthuh lut. Ha kane, u nongthoh u la thaini ni bha ia ki jingpyrkhat kiba u la lum la lang lyngba ka jingpule bad jinghikai jong u bad lyngba ki jingiashem jingiakynduh ba bun jait ha ka jingim. Ka jingtip bad jingsngewthuh bha jong u ia ka pyrkhat Khasi, ka jinglah jong u ban lum lang ia kine baroh ha ka shlem mutdur jong u ka la pynlah ia u ban ai ha ngi ia kane ka thylleng epik ba nyngkong eh ha ka histori ka literashor Khasi.

Ka Burom Ba la Jah ka kynthup ym tang ia ki jingpyrkhat jingpuson, hynrei ia ka buit thaw poitri ruh. U H. Warmphaign Sten uba dei u nonghikai, u kwah ba ki jingnoh synniang jong u kin long ki nongmuna ia ki longdien jong u. U pynpaw ia kane lyngba ka buit thaw tyngshop, ka plot, ka jinglangdong ki jingjia. U ngeit ba ka literashor ka kren ia ka jingim, namarkata lyngba kane ka poim u wad ban pyndeia ia ki jingjia bad ka jingim ha ri Khasi. Ka poim kam dei ka jingjia tang shaphang ki ksuid bad kita ki brieve ba nyngkong eh, hynrei ka don ka jingkdew ia ki bynta bapher bapher kiba long ba jia ha ka ri hi. Ka poim ka dei namarkata ka allegory.

Nga pynpaw ka jingsngewnguh kaba khraw ia I Prof. H.W. Sten ba la khlad noh na ngi. I bym shym la tyngkai ka por bad ka bor ban iarap ia nga ban sngewthuh ia katto katne ki bynta kiba kham jwat ha ka poim. I la kyntu ia nga ban buh ha ka dur ka kot ia baroh ki notes kiba nga la thoh hadien ka jingpule bniah ia ka poim. Nga sngewbynnud ba I Babu (kumba ngi ju khot sngewtynnad ia I) im don shuh bad ngi. Lada ka la long da kumwei, ma I hi in jin da la ai ka jingkynthoh halor kane ka jingkynthoh jong nga halor **Ka Burom Ba La Jah**.

Ka jingsngewnguh kaba khraw ka leit sha I Prof. I.M. Simon

(vii)

iba la sngewbha ban pyllait por khnang ban pule ia ka Manuscript bad ban ai ka jingkynthoh halor kane ka jingthoh jong nga.

Ki la don lypa ar tylli ki jingthoh halor kane ka poim. Kawei ka long ka jong u nongthoh hi kaba u la kynthup ha U Prew (1987); kawei pat kaba la thoh da u Mawrang S. Kharsyntiew (1984) kaba u la ai kyrteng Ki Khyndai Jylla. Kine ki jingthoh ki long tang halor ka Kitab I bad Kitab II. **Ka Burom Ba La Jah** mynta ka don haduh ka Kitab V. **Ka La Dkut Sohpet** ka dei ka Kitab IV bad V (1996). Ki lynnong kiba don ha kane ka kot ki ktah ia baroh san tylli ki kitab, hynrei ki long tang khyndiat eh haba ia nujor bad shibun kiei kiei kiba dei ban kren ha ka jingiadei bad ka poim.

Ha kane ka kot, ki nongpule lehse kin sngewppher kumno re ba ym shym la kdew sha I Prof. H. Warmphaign Sten (ba la khlad noh) kum u Myllung hynrei kum u Nongthoh. Ka daw ka long ba u Nongthoh hi um shym la sngewbha satia ba yn khot ia u u Myllung. U Nongthoh u la da kren shai ba um long u Nongrwai, hynrei tang u nongthoh shi beit.

Ki kritik kin sa nang mih ki ban nang thoh bun kiei kiei halor kane ka poim. Kane ka kot kaba nga thoh mynta ka long tang uwei u mawjam sha ka jingialeh ban sngewthuh ia ka. Lada ki ban pule ia ka kin myntoi katto katne bad kan pynkhih ia ki ban wad shuh shuh bad tih kham jylliew halor jong ka, kata kan pynhun ia nga.

'Ha Sharing Cottage'
Lumbhalang, Nongthymmai,
Shillong - 793014.

M.B. Jyrwa

November 4, 1997.

(viii)

Mawlai - Umjaiur

Shillong 793008

14th January, 1998

I Jingkynthoh Lyngkot

Nga sngew kmen shibun haba nga la ioh ban peit ia ka jingthoh i Dr. M.B. Jyrwa (Kong Mum) **Halor Ka Burom Ba La Jah**, ka jingthoh jong i Dr. H.W. Sten (ba la khlad).

Nga la ithuh ia i Kong Mum la slem, bad nga la tip shaphang jong i kum ka Nonghikai la kham slem shuh shuh. Nga tip shaphang ka jingbniah jong i haba i thoh ia kiei kiei, bad kam shym la pynlyngngoh ia nga haba nga la iohi haduh katno i la lah ban thir ia ki bynta kiba ki nongpule ki donkam ban tip, ba ki lah ban sngewthuh kham bha shaphang ka ryenieng u Nongthoh kum u Nongthoh. I la leh ia kaei kaei kaba dei ban iaroh.

Nga ngeit u Keats un ym bat eh lada ngan shim kylliang khyndiat khyonsoit na kaba u la thoh 180 snem tam mynshuwa: ha ka Sonnet jong u "On First Looking Into Chapman's Homer" u la iathuh kumno ba u la kham sngewthuh kham bha shaphang u Homer da kaba pule ia ki jingpynkylla jong u sha ka Ktien Phareng ia ki epic u Homer. Nga ruh nga sngew ba kaba kum kane ka jingsngew ka la rung ha nga haba nga la pule ia ka jingthoh i Kong Mum halor ka epic i Bah Sten: nga sngew ba nga la lah ban sngewthuh kham bha shuh shuh shaphang i Bah Sten lyngba kane ka *Critique* jong i. Khublei shibun, Kong Mum !

Nga kyrmen ba i Dr. Mrs. Jyrwa in dang pyndonkam ia la u khulom na ka bynta ka jingmyntoi ki Nongpule.

Ivan M. Simon

LYNNONG - 4

Ka Shynrong jong ka Poim

Lada shu buddien ia ki jingjia kat kum ki 'Jingthir Nia' ba u nongthoh u la buh ha shuwa kawei pa kawei ka kitab, lah ban ong ba ka shynrong jong ka long kum u pyramid kumne:

III Kliar ka Thaiñ Sohsat

Jingsan ka kam sha ka Thain Sohsat	II	IV	Jinghiar ka kam sha ka Law Sohsat
---------------------------------------	----	----	--------------------------------------

Jingsdang	I	V	Jingkut
-----------	---	---	---------

Hynrei ka jingpeit bniah ia ki jingjia ha ka poim baroh kawei ka pynpaw ba ka shynrong kam long tang kumba la kdew haneng. Ha ka jingshisha ka shynrong jong ka ka long kaba pyllun kum ka jylli. Ki jingjia lyngba baroh ki kitab ki pyrkhun sha ka jingpyndap dong ia ka jylli. La phawer lypa ia ka jinglong ka shynrong ba kum ka jylli ha ka phang pdeng kaba u nongthoh u la wan rah ha khmat eh jong ka poim (I: 31-52) kat kum ka jingdawa ka dustur epik.

La kdew ha ka lynnong III ia ka phang pdeng. Hangne ngan shu kdew tang ia kaba ka phang pdeng ka mih na ka Kitab V. Ha kane ka kitab u nongthoh u iathuh shaphang ka jingim jong ki briew ha ki sngi hadien ba la khet noh ia ka 'tang nub tang jri' na kliar u Sohpetbneng. U ong ka jingim ka la dap sa tang ka sang ka ma suda. Ka jingieit jingniewkor ia kiwei kam don shuh. Ki ksuid Bishni, Tuh, Lim, Brai, Jler, Sarong, Tynneng bad ki hajar kiwei pat ki trei tyngeh ia la ki kam. Ha kaba khadduh ka jinglong sniew bad ka jingstad leh sniew u briew ka la kham palat ban ia ka jong ki ksuid. U Jom haba u sngap ia kiei kiei ba la iathuh du Spai u maham ia u kumne:

... wat nud
Hangne ban sah. Ngim ju iashoh iadat
Ha ri la jong. Ngi ieit burom kylliang

(V: 438-40)

Kat haduh ba u Jom un kren ia kitei ki kyntien haneng kam dei shuh kaei kaei kaba rit. Ka jingkylli kaba mih ka long: Balei ka long haduh katne? Ka jubab kaba ia tip paitbah ka long ba u briew u la tiew pyrshah ia ka hukum U Blei. Halor kane ka jingkylli kaba bud ka long: Balei u leh kumta? Kaei kaba pynlong ia u kumta? Uei uba la pynshoi pynshad ia u kumta?

Ia kine ki jingkylli u nongthoh u rah sha ka Kitab I. Hangne u sdang ban jubab ia ki da kaba sei ia u Jom kum u nongpynshoi. Ha ka jingiadei bad u Jom, u phai sha ki khanatang kiba u la pule na ki matti u 'Rabon, Homi, Soso, Mondon, Elias bad On' ryngkat bad ka bor mutdur jong u, u la lah ban ai jaka ai hima ia u ha Khyndai Pateng Niamra. Hangne, u nongthoh u iathuh ba u Jom u shong halor ka khet 'mawlong lieh khleifi' ha ka jingskuifi bym don pyrthei shuh ban lap hangno don ba trei minot bad mano ba khot ia ka kyrteng U Blei bym tieng ioh paw ka tlot ka swai.

La pynhun shi por ia kata ka jingskuifi da ka jingwan mih u Basa bad ka Ramew kiba khot ia lade ki shakri ki khun ki blei (I: 237). U Basa uba sngewthuh ia la ka kamram ha ka jingiadei bad ka jingiada ia la ka jaka ka muluk na ka jingrung ka pap ka sang um treh ban iathuh lut hu Jom shaphang ka ri ki khun ki blei. Kumta u la shah shop noh shabar Myngkoi; ka Ramew pat ba ka tieng ka la iathuh lut katba ka tip shaphang kata ka ri.

Ka jingiathuh ka Ramew ka ai ka sohpdung kaba thikna iu Jom. U la sngew lam tieng ioh kumno re kita ki jingthaw phylla kin lap ia u khlem khreh. Te kumta mar mar u khreh u khrum u mang ban leit wad ia kita ki 'jingthaw/phylla' 'ki khun u Blei' ban pah ban phon ia

ki pyrshah ia U Blei.

(U nongthoh haba u batai ia ka dur ka dar u Jom, u batai artad artad ia ki dur bad jinglong jong ki nongbud jong u. Kiba kham paw ki long u Ren, ka Puri ka Diaw, ka Kian, u Rih, ka Pap, ka Jingiap, u Spai).

Ban leit wad ia kita ki jingthaw phylla ba la nam ka Ramew dei ban rai da ka dorbar pyllun. Kumta ka dorbar ka la shong, ia ka rai la shim ba baroh lait noh ka Jingiap kin ia mih na ri Myngkoi lyngba ki Jylla na kaba Khyndai sha ka Phra ter ter haduh kaba Nyngkong. Kane ka jingiaid lynti ban lum paid ksuid artad artad ka la long ka phang jong ka Kitab II; ka long ruh ka jingnangsan jong ka poim ha ki kam bad jingjia.

Haba la mih na Myngkoi, u nongthoh u pynpoi ia u Jom bad ki paid nongbud jong u sha ka Haw Haw. Kim shym neh slem hangta namar ka aif mariang ba ring shapoh ka pynhiar shen ia ki ha u Bnai. Ki ia id kylleng ha u Bnai, kim shem jingthaw ba im ei ei. Kane ka pynshai ba kata kam pat dei ka ri kaba ki wad. Hangno ka don kata ka ri? Mano ba tip lynti shata? U nongthoh u pynmih ia u Trongbah Rwaibah ban pynbiang ia ka jingdonkam. Une ba u la shah jop ha u Jom ha kata ka Thma Lympat, u la kdew sha ka Pyrthei bad iathuh ba kita ki jingthaw phylla ki dei ki Briew, u da kdew lynti ruh kumno ban hiar shata. Ia kine baroh u la leh kum ka dak ka jingnguh syiem ia u Jom.

Da ka jingkdew lynti u Trongbah, u Jom bad la ka kynhun ki la lah ban hiar ha kliar lum Mangkashang. Nangtei ki peit arsut ki iohi ba ka um ka tap ia ka bynta kaba bun, hynrei kham harum don kawei kaba i kum ka dewlynnong. Kane, ha ka jingsngewthuh ne jingmutdur u nongthoh ka dei ka Ri Khasi ha ki por hyndai haba kiba bun na ki jaka ha ka Thaiñ shathie lam mihngi ka Asia ki dang don hapoh um. U Jom u la rai ba dei ban leit shata, u da ai ka hukum ba baroh kin ia

hiar paidbah kin da rah artad bad la ki sum, kin da rit da heh ma ki bad ki sum jong ki kat kum ka jingdawa ki khep ba ki ia shem. Mynta ki la hiar bad ki la poi nyngkong ha kliar u lum Diengiei. Hangne ki sah, ki shong, ki thaw jaka kyntang, bad nangne ki sdang ban krih kylleng ka ri Khasi. Naduh ba mih na Myngkoi haduh ba poi ha Diengiei ka long ki jingjia bad kam ha ka Kitab III.

La mih na Myngkoi, la poi ha Pyrthei, kaba sah mynta ka long sa tang ban lap iu Briew. Ynda la lap, sa kumno pat ban shalai ia u sha ka jinghap. Ka jingkylli ba la kylli ha ka Kitab I (Kumno ki hap?) kan sa ioh ka jubab kaba pura ha kane ka Kitab IV. U nongthoh u iathuh kumno u Spai u shakri ba shanniah eh u Jom u la her soit dang step phyrngap sha ki phang u lum Sohpetbneng mihngi na Diengiei. U la iohsngew ka jingsawa na kaba ki hiar hynniew jur ki briew na ka tang nub tang jri. U Spai u la dem khop ha 'tiew tyrso ha ka dur u ngaptem. Nangta na ba dem u la iohi ba ki khatlai ngut ki hiar hapoh ka jingialam u Kñi Rambah.

U Spai uba la kjit lypa shi kpoh ka um jingklet na ri Myngkoi imat u la biah ha ka lyer ia kata ka um jingklet bad imat ka la kum dei ha kawei na ki hynniew ngut ki kynthei. Kane

... marwei ka ang

Ka klet ban bud lu kñi ba lam lynti.

(IV: 89-90)

Ha ka jingklet bud ia la u kñi, ka la iohsngew pynban ia ka sur ngap bad ktien Khasi ba kren u Spai. Kane ka la pynlyngngoh ia ka kat haduh ban khot ia ki para kynthei, hadien sa ia ki shynrang kynthup ia u Kñi Rambah ban ia sngap lem ia u ngap ba u kren Khasi. Baroh mynta ki la ia byrngia sngap ia u Spai. Kane ka jingbyrngia ka la long ka buit bad ka sien jam kaba nyngkong bad kaba kongsan eh sha pyrshah ka jinghap.

Ka jingbyrngia ia kren bad u Spai ka la ai lad ia u ban kylli shaphang jong ki bad shaphang U Blei. Ki jubab ba shida jong ki ki la long pynban ka lad ba u Spai un ioh pynbam nia ia ki, ban beiñ ban khoh ia U Blei bad ia ki hi ba ki bieit ban shu kohnguh sneng kumta ia U Blei. Kane ka la long ha ka sngi kaba nyngkong.

Ha ka sngi kaba ar u Jom u la wan da lade ha ka dur u Moina ban pynshoi iu briew. Da ki nia ba biang u pynsngew thait ia ki ban hiar ban kiew jingkieng man la ka sngi. Ki hynniew jur ba la shah jop lypa ha ki nia u Spai hynnin mynta kim shem jingeh shuh ban rai ban sah noh ha khyndew. U Kñi Rangbah u la kylli

“Yn pom daei me ong?”

(IV: 466)

U Jom uba la pynkhreh lypa ki tiar u la shu aiti ia ki ha u Kñi Rangbah. U Bor, u Nah u Duh na kiba ka maiñ ka lip kynsan tang mar ki ia kohnguh ban sah ha khyndew, ki la pom ia ka tang nub tang jri da la ki kti. Kumne keiñ u Sohpetbneng u dkut thui. Hangne ka kut ka Kitab IV. Ka Kitab V ka kdew pat ba dei na kane ka jingdkut ba mih ka sniew ka smeh, ka pang ka shitom, ka duk ka thngan, ka khuslai bad jingiap kiba iai bud dien iu briew haduh mynta mynne.

U ksuid u la jop iu briew; u briew um don lad shuh ban phet na u. Kaba sah ka long sa tang ba u ksuid hi un kyrñiom ia u briew ban pynjot khoit ia u. U ksuid um shym klet ia la ki kamram. Hynrei u Blei u sngew synei ia u, kumta u pynphohbha ha u khynnah ba un sa wan u Nongjop u ban iuh iu ksuid u khrei, u ban sei ban pyllait pat ia u briew. Kane ka sur ka jingkyrmen ka pynkut artad ia ka poim da ki kyntien

Nongjop lano un paw? Bynriew u ap.

V: 508.

Ka shynrong jong ka poim kaba pyllun kumne kumba la kdew ka long kaba bha eh bad ba dei biang eh ha ka epik. U H. Warmphaign Sten u la ieng uba jop bha ha kane ka liang ka jingpruid dak ne jingmang lypa ia ka shynrong ka poim.